

v německém prostředí totiž byl paradigmatickým autorem všech odborníků usilujících o „antropologizaci“ historie C. Geertz. Avšak zatímco autoři „prvního typu“ z geertzovské symbolické antropologie přebírali především její holistický přístup, sociokulturní rozměr behaviorálních a mentálních vzorců a interpretační možnosti dané pluralitou potenciálních symbolických analýz, autoři „druhého typu“ akcentovali „emické“ rozumění a historickou individualitu v pluralitním světě relativně volných symbolických univerz. Nezbytně je to vedlo spíše k mikrohistorickému přístupu, ke zdůraznění sociální heterogenity, disperze, vzájemných distancí a maladaptací, stejně jako k pokusům o jejich porozumění prostřednictvím průniku k dobovému zakoušení a prožívání. „Individualizaci“ a pluralizaci dějin se však již geertzovské – a jakékoli jiné – sociální antropologii ve skutečnosti začali (nevědomky) vzdalovat, nezřídka směrem k epistemologii M. Webera. Právě na tomto základě však paradoxně někdy nastává metodická shoda mezi stoupenci historické antropologie (H. Medick, R. van Dülmen) a jejich ostrými kritiky (J. Kocka).

Historická antropologie dosud zůstává spíše „vývěsním štítem“, proklamativní distancí vůči některým dosavadním přístupům k historické práci, jež se tu více, tu méně opírá o aplikaci sociálně antropologických (emická analýza, zhuštěný popis atd.) či sociologických (analýza demografických jevů, genderové problematiky, sociální exkluze atd.) interpretačních schémat. Mezi jejími představiteli (avšak ani mezi kritiky) nepanuje shoda v tom, jak tento (mezi/pod)obor pozitivně vymezit; jedním z důvodů je i fundamentální odlišnost obou zmiňovaných extrémních podob,⁵⁷ přičemž zároveň dochází k jejich prolínání a převrstvování. Tato situace je naneštěstí obzvláště patrná v teoreticky nezralém českém prostředí. Zatímco někteří historici, bojující proti (zdánlivé) nemetodologičnosti dosavadního „archivářského“ dějepisu, kladně recipují historickou antropologii „druhého typu“, etnologové a sociální antropologové – vedeni stejným záměrem – dávají skoro výhradně přednost typu „prvnímu“. Jakkoli přitom představy a cíle obou recipientských typů můžeme považovat za ušlechtilé, jejich splnutí má zřejmě spíše ráz „obrané formace“ v praktickém každodenním vědeckém provozu a ve vzájemném konkurenčním boji jednotlivých badatelských skupin než zralé a teoreticky vyspělé syntézy. V této situaci však zcela jistě nemůže přinášet náležité vědecké výsledky.

57 Z řady důvodů bych raději nehovořil o ideálních typech v intencích Maxe Webera.

A. J. P. TAYLOR A JEHO THE ORIGINS OF THE SECOND WORLD WAR¹

Tomáš Perman

A. J. P. Taylor and his *The Origins of the Second World War*

The article looks at the now already legendary work by the prominent British historian A. J. P. Taylor *The Origins of the Second World War*. At the time of its publication (1961) the book challenged the conventional academic view of Hitler that saw him simply as an embodiment of evil, responsible for the Second World War. By contrast Taylor presented Hitler as an opportunist who exploited disputes between the great European powers and strove for dominance in Europe but did not wish to unleash a world war, instead hoping just to provoke a series of short localised conflicts to achieve his objectives. The second part of the article is devoted to the extensive discussion that followed the publication of Taylor's controversial book.

Druhá světová válka a její příčiny jsou již od 60. let minulého století vděčným tématem historických debat. Až do té doby bylo vše jasné: válku zavinil Hitler, a dokonce ji od počátku plánoval.

Přitažlivost tvrzení o Hitlerově vině byla jistě značná. Rozsudek Norimberského soudního tribunálu o válečných zločinech se opíral o drtivé množství důkazů. Není pochyb o tom, že v letech 1939-1941 Německo zaútočilo na okolní státy, a nikoli naopak. Američané, Britové a Sověti se spojili, aby bojovali proti Hitlerovi. I po válce, kdy se jejich jednota začínala drobit, se shodovali na odsouzení Hitlerových zločinů, a to přesto, že každý z nich měl svůj předválečný „vrubek“. Vidět víc než Hitlerovu vinu znamenalo nastolit nepříjemné otázky, týkající se amerického izolacionismu, britského appeasementu či německo-sovětského paktu o neútočení. Tyto otázky však prozatím zastiňovaly hrůzy nacistických zvěrstev.

1 Je zábavnou shodou okolností, že právě v době, kdy byl tento článek téměř připraven k tisku, vyšla známá Taylorova kniha v českém překladu – JOHN PERCIVALE TAYLOR, *Příčiny druhé světové války*, Praha 2005. Nechtě tedy čtenář promine, že v dalším textu odkazují výlučně na anglický originál.

V roce 1961 však britský historik Alan John Percivale Taylor vydal knihu nazvanou *The Origins of the Second World War*, jež útokem na tezi o Hitlerově vině otevřela dodnes neustávající spor o příčinách druhé světové války. „Je všeobecně uznáváno, že už známe všechny odpovědi [ohledně druhé světové války] a nepotřebujeme již vznášet další otázky.“² Právě touto větou uvedl Taylor svůj zřejmě nejznámější, ale rozhodně nekontroverznější počín, *The Origins of the Second World War*, a vzápětí se v celé práci snažil tímto přesvědčením mohutně otrást. V provokativním stylu, jehož byl představitelem, především rozvířil obrovskou historickou debatu, když odmítl Hitlerovi přiznat dopředu promyšlený plán na rozpoutání světové války. Rozvinul se tak rozsáhlý historický spor, plnicí postupně nejen police zejména britských a amerických knihoven, ale rovněž stránky deního tisku v západních zemích.

A. J. P. Taylor se narodil v roce 1906 jako jediný syn do rodiny zámožného výrobce bavlny. Po dokončení univerzitního studia v Oxfordu, kde byl mimo jiné jediným členem labouristického klubu v celé koleji, pokračoval ve studiu diplomatické historie na univerzitě ve Vídni. V roce 1930 nastoupil jako asistent na univerzitu v Manchesteru, kde působil až do roku 1938 a kde ho značně ovlivnil historik Lewis Namier. Po vypuknutí druhé světové války Taylor spolupracoval s ministerstvem informací a s BBC, čímž ve své generaci nijak nevybočoval. Mnozí z jeho kolegů-historiků působili například v tajných službách, v armádě, na ministerstvech či právě v BBC. Rád bych zde zmínil pozdějšího Taylorova zásadního ideového odpůrce Hughu Trevora-Ropera či taková jména jako Alan Bullock a William Norton Medlicott.

V letech 1938-1976 Taylor vyučoval na Magdalen College v Oxfordu a získal si reputaci plodného autora, podnětného učitele a především autority na diplomatickou historii 19. a první poloviny 20. století. Často zaujímal poněkud svérázné názorové pozice a zpochybňoval všeobecně sdílené historické interpretace událostí.

Ve svých dílech se zabýval zejména dějinami Německa a habsburské monarchie, přičemž těžil ze znalostí cizích jazyků a z bádání ve středoevropských archivech. Později se zaměřil také na britské dějiny. Z jeho četných knih je třeba zmínit vedle již legendárních *The Origins of the Second World War* také *The Struggle for Mastery in Europe 1848-1914* a jeho „opus vitae“ *English History 1914-1945*.

2 ALAN JOHN PERCIVALE TAYLOR, *The Origins of the Second World War*, London 1961 – cituji podle London 1977⁸, s. 9.

Cynismus v Taylorových knihách a veřejných projevech kontrastoval s romantickým idealismem. Taylor během studené války prosazoval jednostranné odzbrojení Západu v oblasti jaderných sil, zaujímal prosovětské postoje a vyslovoval se proti společnému trhu evropských společenstev v pravidelných komentářích v britském bulvárním týdeníku *Sunday Express* a později v televizních vystoupeních, čímž ukájel své novinářské ambice.³ Jeho novinářská práce je ostatně značně rozsáhlá a sám Taylor ji chápal jako rovnocennou protivu profese historika.

Vzhledem k Taylorovým pozdějším postojům stojí za zmínku, že ve 30. letech nebyl zastáncem appeasementu. Později napsal: „Před druhou světovou válkou jsem byl jak antinacista, tak aktivní odpůrce appeasementu, ve skutečnosti mnohem silnější než většina mých dnešních kritiků.“⁴

I proto překvapí, že Taylorovy *The Origins of the Second World War* stále zůstávají hlavní revizionistickou interpretací událostí, které předcházely druhé světové válce v Evropě. Po jejich publikování se strhla bouřlivá debata. Ačkoli autor stejně jako jeho předchůdci kritizoval britské a francouzské politické předáky, především kvůli jejich nedůsledné politice během 30. let, připojil ke své argumentaci dvě teze. Hitler podle něj nebyl ničemným německým vůdcem, za nějž byl po válce považován, ale pouze pokračovatelem v politice předchozích německých vlád, které usilovaly o územní expanzi východním směrem. Základním problémem, s nímž se po roce 1919 podle Taylora potýkali evropští politici, nebyl Hitler nebo expanzionistická ideologie nacionálního socialismu, nýbrž německé ambice, které byly první světovou válkou potlačeny, nikoli však odstraněny. I když v *The Origins of the Second World War* odsoudil Hitlera za zánik demokracie v Německu, koncentrační tábory a přesídlování lidí, trval na tom, že říšský kancléř nebyl v zahraniční politice ničím výjimečný.

Taylor zastával názor, že Hitler měl totožný cíl jako jeho předchůdci před rokem 1914, případně Stresemann nebo ostatní představitelé Výmarské republiky ve 20. letech. Tímto cílem bylo pretvoření Německa v dominantní mocnost v Evropě a možná, v delším časovém horizontu, ve světě. Hitler nebyl o nic horší než mnoho jiných politiků té doby. Jediné, co tento oxfordský historik připouští, je skutečnost, že „ve špatnostech je všechny překonal“.⁵

Základní otázkou pro Taylora přesto nebylo vůdcovo politické snažení, nýbrž chybná politika západních státníků. Proč se tvář v tvář existujícím ambicím Německa a neřešenému „německému problému“ po roce 1919 Britové a Francouzi nepostavili na odpor nárokům Berlína v druhé polovině 30. let a proč se mu

3 *The Origins of the Second World War: A. J. P. Taylor and his Critics*, (ed.) ROGER LOUIS, London 1972, s. 1.

4 *The Origins of the Second World War: A. J. P. Taylor and his Critics*, s. 2.

5 A. J. P. TAYLOR, *The Origins of the Second World War*, s. 71.

náhle v roce 1939 rozhodli oponovat kvůli polské otázce? Když válka vypukla, nejednalo se o konflikt mezi totalitní diktaturou a demokracií, nýbrž o „válku mezi třemi západními mocnostmi o versailleské uspořádání“.⁶ Taylor přiznává: „Má kniha má málo co do činění s Hitlerem. [...] Týká se Velké Británie a Francie. Tyto státy byly vítězi první světové války. Ony měly rozhodnutí ve svých rukou.“⁷

Taylorova kniha posunula debatu od Hitlera, cílevědomého plánovače, k Hitlerovi, oportunistovi, jehož apetit se zvyšoval s každým dalším ústupkem, který mu nabídli britští a francouzští politici, kdykoli vznesl otázku křivd, jež Německo utrpělo na mírové konferenci ve Versailles po první světové válce. Hitler neměl v Taylorově podání žádné konkrétní plány. Německý kancléř nebyl démonický génius, tahající za nitky evropské politiky podle svých ďábelských záměrů, ale pouze využíval příležitostí, jež se před ním objevovaly. Za anšlus Rakouska v březnu 1938 „mohl Schuschnigg, ne Hitler“.⁸ Krize v Sudetech byla vytvořena sudetskými nacisty, „kteří stupňovali napětí bez Hitlerova vedení“.⁹ „Německý kancléř pouze využil výhody, které mu krize skýtaly.“¹⁰ Od října 1938 Hitler věděl, že mnichovský kompromis nemůže fungovat, jelikož nezávislé Československo nemůže přežít, neboť bylo zbaveno svých přirozených hranic a prestiže. Výsledek, jímž byla německá okupace Prahy, nebyl ani záměrný, ani odsouzenihodný. České země byly konečkonců po tisíc let součástí Římsko-německé říše.¹¹ Následovala polská krize. Německý kancléř podle Taylora světovou válku v roce 1939 neplánoval. Taylor dokazuje, že německé zbrojení nebylo v tomto roce v žádném případě natolik rozsáhlé, aby postačovalo potřebám armády v evropské, nejkuli světové válce. Právě míra a rychlost německého zbrojení byla dle Taylora v dosavadní literatuře nadhodnocována. Německo nezbrojilo zuřivě hned od nástupu Hitlera k moci, ale až od jara roku 1936, a to ve srovnatelném měřítku jako Británie a Francie.

Taylorův provokativní bestseller se snažil o demytizaci Hitlerovy osobnosti. Říšský kancléř je v něm spodobněn jako „politik 19. století“, kdy ideologie nehrála žádnou roli. Zajímavé přitom je, že Taylorova interpretace a argumentace není založena převážně na nových, dosud neznámých skutečnostech, nýbrž na pouhé reinterpretaci vydaných dokumentů.

Čtivost a přesvědčivost argumentů přinutila kritiky, kteří se vzápětí nad Taylorovou publikací vyrojili, aby znovu promýšleli a ospravedlňovali své předchozí

teze. Někteří z kritiků polemizovali nad konkrétními dokumenty, například nad tzv. Hossbachovým protokolem. Na tomto místě však není dostatek prostoru tyto detaily historických střetů popisovat.

Hlavním bodem, který Taylorovi kritici zdůrazňovali, byla otázka Hitlerových záměrů. Plánoval válku, či jenom využíval příležitostí, aby dosáhl tradičních cílů německé zahraniční politiky? Anebo usiloval o vytvoření německého impéria rozšířeného na východě o ruské území? Kolik váhy je možno přisoudit Vůdcovým řečnickým výkonům při nacistických shromážděních a myšlenkám v *Mein Kampf* nebo proslovům, jež byly určeny jeho podřízeným? Do jaké míry Vůdce věřil tomu, co říkal? Jak vážně bylo Vůdcovo jednání motivováno jeho projevy?

Taylor zobrazil Hitlera jako osobnost, čekající na příležitost, kterou mu ostatní dají svými chybami. Nikoli pečlivý plánovač, nýbrž kavárenský tlachal a snilek, přinejlepším oportunista a improvizátor. Hitler si možná dokázal představit nové evropské uspořádání pod německým vedením, chtěl ho však dosáhnout sérií krátkých lokalizovaných válečných tažení. Přesně takovou válku, nikoli světový konflikt, plánoval v září 1939 proti Polsku. Světová válka byla poslední věc, kterou si Hitler přál, tvrdí Taylor. Válka z roku 1939 byla chybou, výsledkem hrubých diplomatických selhání na obou stranách.

Pokud však Hitler neměl plán, ale jen neurčitá přání a sny, znamenalo to, že se zodpovědnost za válku nemohla omezit pouze na několik nacistů. Zahrnovala by i ty, kteří věřili v kolektivní bezpečnost, sebeurčení národů, v odzbrojení. A zodpovědnost byla něco jiného než vina, zdůrazňuje Taylor. Ti, kdo věřili v alternativu k válce a rovnováhu moci, nebyli nutně slabí nebo zlí, většina z nich se vnitřně ztotožňovala s nápravou křivd, jež měla zabránit tomu, aby se opakovala katastrofa z let 1914-1918.

Rozruch, který *The Origins of the Second World War* vyvolaly, způsobil údajný Taylorův amorální pohled na Hitlera a pololichotivý portrét britského premiéra Chamberlaina. Revizionistický pohled na Hitlera byl nevyhnutelně svázan s revizionismem, týkajícím se appeasementu, jenž představoval právě Neville Chamberlain. Pokud byla Hitlerova zahraniční politika interpretována jako série geniálních improvizací, kladoucích si za cíl omezené velkoněmecké cíle, a ne jako předem promyšlený plán k agresi, potom se Chamberlainovy dobře míněné pokusy o dorozumění s Německem mohly jevit v jiném, lepším světle. Chamberlain nebyl pro Taylora ani břídil, ani zbabělec, nýbrž povoláný politik, který požíval značné podpory svého národa. Taylor hodnotil na pozadí Hitlerových motivací britskou politiku usmířování jako „realistickou a logickou“, ačkoli zároveň zůstal velmi kritický ke ztroskotání jednání mezi spojenci a Sovětským svazem v roce 1939, což pravděpodobně vyvěralo z jeho levicové politické orientace.

Kritiky, poukazující na nepřipravenost Británie na hrozící konflikt, zpražil Taylor v *The Origins of the Second World War* následující dedukcí. Pokud si Londýn

6 A. J. P. TAYLOR, *The Origins of the Second World War*, s. 278.

7 A. J. P. TAYLOR, *Second Thoughts*, nestránkováno.

8 A. J. P. TAYLOR, *The Origins of the Second World War*, s. 149.

9 A. J. P. TAYLOR, *The Origins of the Second World War*, s. 248.

10 A. J. P. TAYLOR, *The Origins of the Second World War*, s. 152.

11 A. J. P. TAYLOR, *The Origins of the Second World War*, s. 202-203.

a Paříž pouze přály ubránit se potenciálnímu agresorovi, potom by byl tomuto cíli úměrný poměrně malý nárůst pozemních sil, k němuž došlo v letech 1936–1939. Pokud spojenci usilovali o porážku Německa a chtěli opět nastolit rozložení sil podobné tomu z Versailles v roce 1919, pak byly jejich přípravy naprosto neadekvátní. Pokusit se o to by však vyžadovalo zcela neudržitelné, podle Taylora šesti až desetinásobné zvýšení existující úrovně zbrojení.

Pokud jde o Mnichovskou dohodu, pro mnohé kritiky stále největší „škraloup“ na Chamberlainově reputaci, Taylor nešetřil chválou: „Triumf pro britskou politiku. [...] Ne pro Hitlera. [...] Triumf pro ty, kdo kázali rovnou spravedlnost mezi národy. Triumf pro ty, kdo odvážně odsoudili krutost a krátkozrakost Versailles.“¹² Chamberlain je Taylorem paradoxně kritizován za to, že nebyl ve své politice důsledný. Měl-li důvěru v trvanlivost mnichovského uspořádání, potom bylo zbytečné urychlovat zbrojení. To mimo jiné znamenalo, že premiér pochybuje o Hitlerově dobré vůli, a především že nevěří vlastní politice appeasementu. Hitler si tak odnesl z Mnichova ponaučení, že hrozbou síly se dá vymoci mnohé.

V Taylorově knize před čtenářem defilují známé postavy meziválečné světové politiky, jak je možná neznáme; rozhodně je však neznali šokovaní čtenáři *The Origins of the Second World War* na začátku 60. let. Stresemann zde není „dobrým Němcem“, jehož smrt zavinila, že se Německo nakonec neubíralo mírovou cestou, ale tím, kdo sdílel Hitlerovy sny o nadvládě ve východní Evropě. „Rooseveltovu hospodářskou politiku bylo těžké odlišit od Hitlerovy.“ Stalin je popisován nikoli jako ideolog a osnovatel světové revoluce, ale nejkonzervativnější státník v Evropě, podporující mírové uspořádání z roku 1919 a usilující o to, aby se Společnost národů stala efektivní mezinárodní institucí.¹³

Taylor sleduje přísně chronologicky běh událostí, které vedly k prvním výstřelům druhé světové války v září 1939. Čtenář, který se nechává vést těmito událostmi, však může zjistit, že ho autor „vede krok po kroku do propasti“.¹⁴ Jen několik věcí je v Taylorově knize takových, jaké se zdály být lidem na Západě v poválečných letech. Náš „průvodce“ většinou dochází k neotřelým závěrům. Čtenář si z této „lekce“ odnáší zvláštní dojem, že události se vymkly kontrole a nikdo z politiků je nebyl schopen zvládnout, že Hitler a Mussolini neudělali nic víc, než že reagovali na akce druhých, na agitace sudetských Němců, na vypuknutí občanské války ve Španělsku, na slovenské požadavky po autonomii, přičemž politici západních velmocí se mezitím pohybovali v „morální a intelektuální mlze“.

12 A. J. P. TAYLOR, *The Origins of the Second World War*, s. 189.

13 GORDON MARTEL, *The Revisionist as Moralist – A. J. P. Taylor and the Lessons of European History*, in: *The Origins of the Second World War Reconsidered*, (ed.) Gordon Martel, London 1986, s. 2–3.

14 G. MARTEL, *The Revisionist as Moralist – A. J. P. Taylor and the Lessons of European History*, s. 6.

Revizionismus knihy šel daleko za hranice vytyčené předchozím historickým bádáním. Taylor chtěl vytvořit úplnější a pravdivější obrázek Hitlera poukazováním na ty události, při nichž německý kancléř nesledoval žádný plán, protirečil si nebo byl ostatními politickými předáky odstaven stranou. Taylor tím způsobil rozruch, který by byl pravděpodobně omezen na několik odborníků, diskutujících v odborných časopisech. Místo toho však obrátil svou knihou meziválečný svět vzhůru nohama a tvrdě jím otrásl. Političtí vůdci se stávají v *The Origins of the Second World War* pouhými stoupenci jiných, ideologové jsou tu cynickými realisty, slabí silnými. Náhody maří všechny politické plány. Události v Taylorově pojetí opravdu nepodléhaly předchozím historickým modelům.

Čtenáři, kteří berou knihu poprvé do rukou bezmála pětadvacet let poté, co byla sepsána, budou pravděpodobně stále uchvázeni její zábavností a čtivostí. V *The Origins of the Second World War* snad není jedna jediná stránka, která neprovokuje, neopomene otrást dříve nezpochybnitelnými dogmaty. Ozvěny, způsobené Taylorovou knihou, jsou stále slyšet.

Kniha *The Origins of the Second World War* vyšla v dubnu 1961. Počet kritiků dával tušit, že jde o práci značně kontroverzní. Několik recenzentů ji v britském tisku prohlásilo za objektivní mistrovské dílo, jiní ji označili za perverzní, ostudný, nezodpovědný, nebezpečný, případně intelektuálně ubohý počín. Profesionální historici napadali Taylora za vše, čím se provinil proti vědě; jeho důkazy často byly skrovné a nespolehlivé, nezřídka překrucoval dokumenty selektivními citacemi, pomíjel ty, které se mu nehodily, a označoval je za nedůležité. V této souvislosti je zajímavé, že Taylor nečetl před vydáním svých *The Origins of the Second World War* Hitlerův *Mein Kampf*.¹⁵ Jeho logika byla místy pochybná, opakovaně si odporoval a dedukoval závěry, které byly v rozporu s jeho důkazy.

Diskuse začala v *Times Literary Supplement*, kde Taylorovu knihu (a její příznivou recenzi v tomto periodiku) napadli nejrůznější kritici, například Isaac Deutscher, Elizabeth Wiskemannová či Alfred Leslie Rowse. Další výměnu názorů otiskl časopis *Encounter*, pokračovalo se v rozhlasu a zároveň byla odvysílána televizní debata. Dokonce i v britském parlamentu bylo ohledně *The Origins of the Second World War* vzneseno několik dotazů.¹⁶

Taylor byl brzy nejznámějším historikem v Británii a zůstal jím i po své smrti

15 NORMAN J. W. GODA, *A. J. P. Taylor, Adolf Hitler, and the Origins of the Second World War*, *International History Review* 1/2001, s. 113.

16 G. MARTEL, *The Revisionist as Moralist – A. J. P. Taylor and the Lessons of European History*, s. 2.

v roce 1990. Jeho autobiografie z roku 1983 se stala knižním hitem a každá kniha se jménem A. J. P. Taylor má již dopředu zajištěn úspěch u čtenářů.

Když *The Origins of the Second World War* vyšly ve Spojených státech, reakce byla ještě extrémnější než na Britských ostrovech. Taylor byl obviněn z očišťování nacistů; časopis *Horizon* dokonce otiskl blahopřejné „Memorandum Adolfa Hitlera“ Taylorovi. Nešťastný Taylor si po četných kritikách postěžoval v dopise příteli: „Vytvořil jsem dojem, že omlouvám Hitlera. To jsem nezamýšlel. Chtěl jsem jen říci, že mnohem méně plánoval a více improvizoval.“¹⁷ V roce 1974 označil autor *The Origins of the Second World War* jako „další knihu, na kterou nejsem zrovna hrdý“.¹⁸ Ještě později pak vzpomínal: „Nikdy mě nenapadlo, že by někdo mohl tuto knihu vidět jako apologii Hitlera nebo chválu appeasementu.“¹⁹

Jedním z největších Taylorových kritiků v Británii se stal Hugh Trevor-Roper, který spustil zničující polemiku v *Encounteru*. V ní Taylora nařkl, že sdílí názory appeaserů, a co bylo závažnější, obvinil ho z účelového vybírání faktů, jejich zamlčování, popřípadě upravování jen proto, aby podpořil svou tezi. Taylor se v následujícím čísle *Encounteru* ostře ohradil a porovnal Trevor-Roperovo využití citací z *The Origins of the Second World War* s tím, jak nakonec Trevor-Roper tyto citace interpretoval. Celá polemika vyústila jednak v osobní urážky, jednak poněkud komicky tím, že se oba historici předháněli v poučování, jak správně vědecky citovat z historických publikací.²⁰

Nejvíce výtek si kniha vysloužila tím, že údajně omlouvala Hitlerovy zločiny. Několik kritiků šlo ještě dále, když výslovně napsali, že Taylor snímá z Němců vinu za válku, což bylo ve skutečnosti opakem toho, čeho chtěl autor *The Origins of the Second World War* dosáhnout. Isaac Deutscher například soudil, že záměrem knihy je ospravedlnit německé zbrojení, jiní považovali za hlavní motiv Taylorovy práce poučení, že Británie měla zůstat stranou a dopustit německou hegemonii v Evropě.

Tito kritici naprosto nepochopili Taylorův záměr. Ten zřejmě přeháněl, když napsal, že on sám „byl anti-appeaserem ode dne, kdy se Hitler dostal k moci“.²¹ V každém případě se mohl prohlásit za bývalého aktivního oponenta Německa. Ve 30. letech byl dalek toho, aby odsuzoval britské rozhodnutí jít do války. Zároveň však soudil, že svalovat vinu za válku na samotného Hitlera znamená, že se

17 N. J. W. GODA, *A. J. P. Taylor, Adolf Hitler, and the Origins of the Second World War*, s. 123.

18 N. J. W. GODA, *A. J. P. Taylor, Adolf Hitler, and the Origins of the Second World War*, s. 123.

19 A. J. P. TAYLOR, *A Personal History*, London 1983, s. 234.

20 HUGH TREVOR-ROPER, *A. J. P. Taylor, Hitler and the War*, Encounter, July 1961; A. J. P.

TAYLOR, *How to Quote: Exercises for Beginners, a Trevor-Roper, H.: A Reply*, Encounter 1961 – přetištěno v *The Origins of the Second World War: A. J. P. Taylor and his Critics*, (ed.) Roger Louis, London 1972.

21 A. J. P. TAYLOR, *The Origins of the Second World War*, s. 17.

Němci mohou schovávat za nacisty, a vyjít tak z válečného běsnění s morálně „čistým štítem“. Taylor se také ohrazoval proti tomu, že promítá do knih osobní politické sympatie: „Když píšu, nejsem oddán ničemu jinému než historické pravdě, takové, jak ji vidím.“²²

Taylor a jeho kniha se často stávali předmětem dezinterpretací, k čemuž jistě přispěla skutečnost, že autor *The Origins of the Second World War* strávil většinu své dosavadní kariéry profesionálního historika dokazováním toho, že je Německo zodpovědné za rozpoutání první světové války. Nyní se zdálo, že se pokouší dokázat, že nemusí nést odpovědnost za druhou světovou válku. Taylorův přístup byl tak chladnokrevný, že kritici přehlédli jeho ironii.

Smršť ohlasů v *Times Literary Supplement* Taylor komentoval jen krátkým ironickým sdělením: „Nemám žádné sympatie k autorům, kteří nesou kritiku, nebo kteří se na ni snaží odpovídat. Přesto musím poděkovat vašim korespondentům za bezplatnou publicitu, kterou mé knize věnovali.“²³

Když v roce 1962 vyšlo americké vydání *The Origins of the Second World War*, využil jejich autor příležitosti a přidal „Předmluvu pro americké čtenáře“. Kniha vyvolala nepřátelské, z Taylorova pohledu nesprávné a nepochopené recenze. Cynismus knihy rozrušil seriózní americké historiky. Zámorští akademici nesli nelibě Taylorovu nejnovější práci, ačkoli nevíme, zda tomu tak bylo i proto, že, jak Taylor poté často říkával, „nesnesli vyhlídky na to, že by měli zásadně změnit poznámky ke svým přednáškám“.

Více než o debatu šlo v Americe o nepřijemné nedorozumění. Taylor zde splýval jako publicista a historik. Od zastánců studené války nemohl zřejmě nikdo čekat, že budou souhlasit s Taylorovou obhajobou sovětské předválečné pozice v *The Origins of the Second World War* ani s jeho samozřejmými návrhy na navázání přátelských mezistátních vztahů se Sověty po válce, jak je Taylor mnohokrát propagoval v tisku. „Ospravedlnit“ Hitlera znamenalo v očích Američanů podporovat Chruščova. Američtí historici se rovněž mnohem více profilovali jako odpůrci appeasementu než jejich kolegové v Evropě, kde v debatě o Taylorově knize zaujala ústřední postavení diskuse o Hitlerovi a jeho válečných plánech. Kromě toho zde byl ještě jeden aspekt, který dráždil americkou kritiku, Taylorův důraz na mocenskou politiku, jenž byl zřetelným úderem americkým idealistickým sentimentům. V americkém pojetí byla válka ospravedlnitelná pouze jako sebeobrana.

V roce 1963 bylo publikováno druhé vydání *The Origins of the Second World War*, jež obsahovalo novou předmluvu nazvanou *Second Thoughts*. Taylor využil příleži-

22 A. J. P. TAYLOR, *Accident prone, or what happened next*, Journal of Modern History 1/1977, s. 18.

23 ADAM SISMAN, *A. J. P. Taylor: a Biography*, s. 296.

tosti odrazit kritiky a podpořit svou argumentaci novými fakty, mimo jiné také ohledně appeaserů. Chtěl jim více porozumět, ne je ospravedlňovat nebo odsuzovat. Podle něj to nebyli ani hlupáci, ani zbabělci. Jakou měli alternativu? Spojenectví se Sověty představovalo jedinou volbu, volbu, kterou bylo v roce 1939 připraveno akceptovat jen velmi málo Britů. V této předmluvě Taylor dále rozvinul teze o kontinuitě německé zahraniční politiky od Bethmanna-Hollwega k Hitlerovi. Taylorův závěr byl nekompromisní a svérázný: „V oblasti mezinárodních vztahů není na Hitlerově politice nic špatného, kromě toho, že byl Němec.“²⁴

Kniha *The Origins of the Second World War* se stala mezinárodním bestsellerem. Byla přeložena do všech evropských jazyků na západní straně železné opony, kromě řečtiny. Návdavkem se dočkala své sinhálské²⁵ a české verze. Stala se povinnou četbou pro studenty moderní historie, a to nejen v anglosaském světě. Inspirovala minimálně tři sborníky, které kriticky reagovaly na její odkaz.²⁶ Přestože byly v knize nalezeny četné faktografické chyby,²⁷ zanechala „obrazoborecký a osvobozující“²⁸ vliv na studium moderní historie, neboť pomohla historikům odpoutat se od předsudků, jež obklopovaly události vedoucí k válce. Taylorova kniha byla první významnou revizionistickou prací o Hitlerovi a změnila úhel pohledu také na appeasement. Autorovi však „přinesla více problémů než všechny jeho knihy dohromady“.²⁹

Taylorovy *The Origins of the Second World War* jsou náchylné ke kritice v mnoha bodech, konkrétně v tom, jak jejich autor zachází s vojenskými a finančními úvahami, které ovlivňovaly britské elity v postoji k Hitlerovu Německu. Navzdory kritikám se ale Taylorova kniha stala klasikou a zároveň centrálním bodem diskusí o druhé světové válce. Přestože historici mnohé z Taylorových závěrů posléze přijali, laická veřejnost nadále lpí na historických klíše 50. let.

24 A. J. P. TAYLOR, *Second Thoughts*, nestránkováno.

25 A. SISMAN, *A. J. P. Taylor: a Biography*, s. 300; A. J. P. TAYLOR, *A Personal History*, s. 239.

26 ESMONDE MANNING ROBERTSON (ed.), *The Origins of the Second World War*, London 1971; ROGER LOUIS (ed.), *The Origins of the Second World War: A. J. P. Taylor and his Critics*, London 1972; GORDON MARTEL (ed.), *The Origins of the Second World War Reconsidered*, London 1986.

27 Zde doporučuji především vynikající články T. W. MASONA, *Some Origins of the Second World War, Past and Present* 29/1964, s. 67-87, vyvracející mnohé z Taylorových demagogických závěrů a především neznalosti ohledně ekonomiky a zbrojení Třetí říše.

28 DONALD CAMERON WATT, *The Historiography of Appeasement*, in: *Crisis and Controversy Essays in Honour of A. J. P. Taylor*, (edd.) Alan Sked, Chris Cook, London 1976, s. 110.

29 A. J. P. TAYLOR, *Accident Prone*, s. 1.

RECENZE A REFLEXE